

THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

KÜLLİYAT

OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN: 2587-117x

OSMANLI DEVLETİNİN SON RESMÎ VAKANÜVİSİ ABDURRAHMAN ŞEREF EFENDİ'DEN AHMED MİDHAT EFENDİ BİYOGRAFİSİ

Sadettin GÜRMAN¹

Özet

Sadeleştirdiğimiz bu makale, Osmanlı Devleti'nin son resmî vakanüvisi Abdurrahman Şeref Efendi tarafından, Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası'nın 1 Şubat 1328 tarihli 18. Sayısında yayınlanan, kendisinin de görevli bulunduğu Târîh-i Osmânî Encümeni âzâlarından Ahmed Midhat Efendi'nin vefatı dolayısıyla gerek tarihe kayıt düşmek, gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak gerekse birlikte çalıştığı ilim insanı arkadaşına vefası gereği kaleme aldığı biyografik bir çalışmadır. Abdurrahman Şeref Efendi, makalesini yazarken gerektiğinde tenkit gerektiğinde takdir ifadeleri ile gerçeklikten ödün vermemiştir. Bu yönü ile sadece bir şahıs tanıtımından ibaret olmayan biyografik çalışma aynı zamanda Ahmed Midhat Efendi'nin yaşadığı döneme ilişkin aydınlatıcı bir perspektif sunmaktadır. Çalışmayı önemli kılan bir diğer hususu ise hem biyografisi ele alınan Ahmed Midhat Efendi'nin hem de biyografiyi kaleme alan Abdurrahman Şeref Efendi'nin, Türk tarihi için hayli mühim kişiler olmasından dolayıdır.

Anahtar Kelimeler: Abdurrahman Şeref Efendi, Ahmed Midhat Efendi, Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası, Târîh-i Osmânî Encümeni, Türk Tarih Encümeni.

Biography of Ahmed Midhat Efendi by Abdurrahman Şeref Efendi who the Last State Chronicler of the Ottoman Empire

Abstract

This article we have simplified is published in the 1 February 1328, 18th issue of the Ottoman Historical Committee Journal by Abdurrahman Şeref Efendi, who the last state chronicler of the Ottoman Empire, he wrote for the death of Ahmed Midhat Efendi, one of the members of the Ottoman Historical Committee, of which he was a member. The aim of this biographical study is in terms of both making a record of history, transferring it to future generations, and fidelity to the friend, scientist with whom he workfollows. Abdurrahman Şeref Efendi, when writing his the biographical study, does not compromise reality with the expressions of criticism and discretion when necessary, offers us a illuminating perspective not only for the introduction of a person but also for the period of Ahmed Midhat Efendi. Another point that makes the study important is that both Ahmed Midhat Efendi, whose biography is discussed, and Abdurrahman Şeref Efendi, who wrote the biography, are very important people for Turkish history.

Keywords: Ahmed Midhat Efendi, Abdurrahman Şeref Efendi, The Ottoman Historical Committee Journal, The Ottoman Historical Committee, The Turkish Historical Committee.

¹ Doktora Öğrencisi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi, sadettingurman@gmail.com

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin son resmî vakanüvisi Abdurrahman Şeref Efendi tarafından kaleme alınan ve dönemin resmi tarih dergisi olan Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası'nın² 1 Şubat 1328 tarihli 18. Sayısında yayınlanan bu makalenin sadeleştirilmesi³ dönemi ve şartlarını anlama açısından mühim bir biyografik çalışmadır. Çalışmanın amacı, gerek şahsiyeti gerek icraatı yönünden etkisi yazıldığı dönemle sınırlı kalmayan kıymetli zevatın sonraki nesillere iyi örnek olması olarak özetlenebilir. Bir diğer açıdan Abdurrahman Şeref Efendi'nin Ahmed Midhat Efendi'ye dair yazısındaki anlatım hususiyeti, dikkate alınan noktalar, artıları ve eksileri ile tam ve objektif bir bakış açısı serdedilmesi tarihe kayıt düşecek kişiye dair kılavuz mahiyetindedir. Ölçülü anlatımı ve gerekli gördüğü yerde takdir etmesi gerekli gördüğü yerde tenkit etmesi, sonuç olarak tüm bu anlatımı bir fikre bağlayarak üzerinde düşünülmesi gereken esas beyan etmesi bunlardan yalnız birkaç hususiyettir.

AHMED MİDHAT EFENDİ

Encümenimiz âzâsından Ahmed Midhat Efendi (h.1260) tarihlerine doğru İstanbul'da dünyaya gelmiştir.⁴ Pederi Süleyman Ağa isminde bir fakir âdem idi. Validesi Çerkes idi. Lüüm [anne bir] büyük biraderi Hafız Ağa⁵ Niş ve Vidin eyaletlerinde müdürlük ve voyvodalık gibi hidemâtta [hizmetlerde] bulunur idi. Bir aralık bi-gayri hakkın [haksız yere] Niş'te hapsolunup Midhat Paşa Niş'e vali tayin olundukta (h.1277) idareten hapis olunanların tahkiki ahvaliyle [durumlarının araştırılmasıyla] bî-cürüm [suçsuz] olanları salıverdiği sırada Hafız Ağa'nın dahi sebî-i ihlâ [salıverilmiş] kılınmış idi. Ondan sonra Hafız Ağa Vali Paşa'nın teveccüh ve takdirine mazhar olarak dâhil-i vilâyette tekrar istihdama başlanmakla valide ve hemşire ve biraderini Niş'e celp etmiştir. Ahmed Midhat'ın Rumeli'ye gitmesi ve Midhat Paşayı tanıyıp dairesine intisap etmesi bu suretle olmuştur. Hattâ ismi yalnız Ahmed iken Midhat lâkabını Paşa merhumun emriyle ismine izafe etmiştir.

Midhat Paşa Niş'ten Tuna'ya tahvil-i vilâyet [şehir değiştirme] eyledikte (h.1281) artık dairesi mensubîni zümresine dâhil olan Hafız Ağayı ve Ahmed Midhat'ı Rusçuk'a götürerek sahib-i tercüme-i vilâyet mektûbî kalemine çırak etmiştir. İstanbul'da rüştiye tahsilini fil-cümle gören [tamamlayan] Ahmed Midhat gerek Midhat Paşa'nın tavsiyesi ve gerek kendi idrak ve himmeti sayesinde Niş'te ve Rusçuk'ta tevsi-i malûmat [bilgisini genişletmek] ve erbab-ı maariften fûnun-u mütenevviayı [çeşitli fenleri] taallüme [öğrenmeye] ez-cân ü dîl [cân-ı gönülden] çalışıyor idi. Sa'y u gayretinin ve malûmatının tezyidi nispetinde vali paşanın teveccühü dahi arttığından henüz yirmi dört yirmi beş yaşlarında Tuna vilâyeti gazetesine başmuharrir oldu. Midhat Paşa Bağdat valisi oldukça tertip ettiği parlak maiyete Ahmed Midhat'ı dahi katarak birlikte Irak'a götürdü. Sahib-i tercüme iki

² Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası hakkında ayrıntılı bilgi makalenin sonunda verilecektir.

³ Sadeleştirmemizde karışıklığa mahal vermemek adına bazı kelimelerde, uzatmalar için ^; ayn (ع) harfi için ' ; hemze (ء) için ' işaretini kullanılmıştır. Sadeleştirilmesi yapılan kelimeler ise orijinal ifadeye sadık kalmak amacıyla köşeli parantez ile metin içinde yazılmıştır.

⁴ Bundan 4-5 ay evvel 67-68 yaşında olduğunu bilmünasebe söylemişti.

⁵ Hafız Ağa Ahmed Midhat Efendinin rivayetine nazaran okur yazar hatta şiir söyler kâmil bir âdem imiş. Rumelide Efendi tabiri zî-ulemâda bulunanlara mahsus olduğundan mümaileyh "Efendi" denmeyip ünvanı "Ağa" kalmış. Muahharan Hafız Ağa Paşa olarak Basra mutasarrıfı ilen bir araban ihtilalinde telef olmuş.

sene kadar Bağdat'ta kalarak ila-yevminâ [günümüze kadar] vilâyet gazetesi olan *Zevra*'yı tesis ve ber-sabık [eskisi gibi] tahsil ve talime devam eyledi. İstanbul'a avdetinde devlet memuriyetini terk ile matbuat âlemine daldı ve iddihar edebildiği [biriktirebildiği] meblâğ-ı cüz'îye [küçük bir meblağ] ile bir küçük matbaa küşat etti [açtı] ki sonraları *Kırkanbar* matbaası ve elyevm *Tercüman-ı Hakikat* matbaası tesmiye olunan matbaaların esasıdır. Bu devirde nasıl çalışıp çabaladığı ve müşkülât-ı hayat ile ne gûnâ [ne çok] pençelediği Ebüzziya Tefvik Bey'in müşarünileyh [kendisine işaret edilen] hakkında yazdığı makalât-ı mahsûsadan pek güzel müstebân [açık, ayan] olur. Tesis-gerdesi [kurduğu] olan *İbret* gazetesi muharrirleri ki başta Namık Kemal olmak üzere o zamanın genç Türkleri sayılır idi. Bilâ muhakeme nefy [sürgün] olundukları sırada Ahmed Midhat dahi onlara ilhak olundu ve menfası Rodos oldu. Muharririn-i salifeden [anılan yazarlardan] olan Ebuzziya Tefvik Bey refik-i zindanı [hapis arkadaşı] düşmüştü. Sultan Murat Han-ı Hâmis'in cülusundan sonra bu sürgünler mazhar-ı afv [affedilmiş] olmakla Ahmed Midhat dahi İstanbul'a geldi. Ebüzziya Tefvik Bey'in kavlince Rodos'ta ikametleri 1155 gün imiş.

Ahmed Midhat Rodos'ta dahi takip eylediği neşriyatına bu defa İstanbul'da fevkalade germiyet [hararet] verdi. Vaktiyle çıkarıp ta'til olunan ve heyet-i tahrîriesinin bâis-i [sebe] felaketi addolunabilen *İbret* gazetesinin yerine bu kere *İttihat* namıyla yeni bir gazete tesis eylediği gibi⁶ evvelce *Dağarcık* ve sonra *Kırkanbar* nam risale-i mevkutelerde [sürelî yayınlarda] envâ-i mebahis-i fennîye [çeşitli ilmî konular] yazar ve bir takım romanlar, hikâyeler, müfid kırâat kitapları tahrîri ile inzâr-ı mütalâaya [okunmaya] arz eylerdi ve namını günden güne halka tanıtır idi. Hayatının o devir faaliyetinde yazdığı yazıların miktar-ı yevmiye [günlük miktarı] beş sahifeden aşağı düşmemiştir. Sultan Abdülhamid-i Sâni ashab-ı kalemi [kalem ehli, yazar] elde etmek ve himaye suretiyle sükûnlarını temin eylemek siyasetini düşündüğü cihetle Ahmed Midhat Efendiyi taltif ve tatyibe [gönlünü hoş etmeye] başlamış idi. Üss-ü İnkılâp ve Zübdetü'l-Hakâyık nam iki eseri bir maksad-ı mahsûs ile o esnarlarda mumaileyhe [adı geçen] yazdırmış ve gerek Midhat Paşa muhâkemesinde ve gerek muhâkemededen sonra zayıf tarafını bularak istifadeye kalkışmıştır.

Ahmed Midhat Efendi cümle-i avâtîf-ı şehriyârîden [padişah hediyesi] olarak 1292 tarihinde Matbaa-i Âmire Müdüriyetine ve 1300 senesinde bu memuriyet uhdesinde bulunduğu halde Meclis-i Sıhhiye Baş Kitabetine tayin edilmiş ve 1310 senesinde mezkûr matbaa müdürlüğünden infisali [ayrılması] vuku bulmuştur. 1311 tarihinde Meclis-i Sıhhiye riyasetine tayin edilip 1325 tarihinde mezkûr riyasetten tekaüt [emekli] edilmiştir. Tuna ve Bağdat'taki küçük hizmetleri sayılmadığı takdirde hayat-ı resmiyesi bunlardan ibarettir. Meclis-i Sıhhiyeye muntazaman devam eylemiş ise de on sekiz sene imtidad eden [süren] Matbaa-i Âmire müdüriyetinde matbaaya ancak bir iki kere ayak basmış ve alât ve edevâtını metrûk bir halde bırakmış idi. Sebebi baş mabeyinci Osman Bey *Matbaa-i Osmaniye*'yi küşat ederek [açarak] matbuatı bir nevi taht-ı inhisara [tekelleşme, hasretme] almayı kurması ve Matbaa-i Âmireyi istirkâb [çekememe] eylemesidir. Bunda Midhat Efendinin hatası olsa olsa istemeyerek fakat bilerek Matbaa-i Resmîye'nin harabına ses çıkarmamasıdır.

Ahmed Midhat merhum bizim tabirimizce münşî [usta yazar] değildir. Binlerce sahife yazdığı yazılarda bir belâgat kitabında misal irâd edilecek iki üç cümle bulmak bile müşkildir. Hele şiire hiç intisabı yok idi. İrsal-i mesel

⁶ Bir müddet sonra *İttihat* gazetesi kapatılarak yerine *Tercüman-ı Hakikat* kaim olmuştur.

nevinden zebanedimiz olan [çokça zikredilen] ebyat-ı meşhûreyi [meşhur beyitleri] bile ezberlememişti. Bir de yazdığı şeyleri bir daha okuyup nevâkısını [eksiklerini] tashîh [düzeltme] külfeti ihtiyar etmediğinden müellefat ve muharrerâtında [yazdıklarında] itina görülmez hattâ büyük romanlarını cüz cüz tahrir ve neşrettiği cihetle meselâ kırkıncı cüzü yazarken yirminci cüzde yazdığını unutur ve bundan dolayı karîin'in [okuyucuların] erbab-ı dikkati [dikkat sahibi] tuhaf tuhaf tezatlarla müsadif olurdu [rastlardı]. Lâkin bu memleketin irfanına ettiği hizmetin derecesi tarif olunamayacak derecede yüksektir.

Merhum bütün manasiyle “publisist” [halkçı] ve “vülgarizatör” [yalınlaştırıcı] dür. Mübahese-i fûnun-u şetâyı [çeşitli ilmî sohbetleri] açık bir lisanla halka ta'mîm etmiştir. Âsârını teşnegân-ı mütâlâa [okumaya istekliler] kapış kapış ederdi. Zannederiz ki köylerimize varınca Ahmed Midhat'ın âsârı yayılmış ve mûcib-i istifade [istifadeye sebep] olmuştur. İki sıfat mumaileyhi [adı geçen] beyne'l-emsal [benzerleri arasında] temyiz eder. Biri kaleminin gayetle mahsûldâr olması ve ikincisi her bildiğini başkasına ifhâma [anlatma] iktidârdır. Kendisine kırk bângîr [beygir] kuvvetinde yazı makinesi demişlerdi ki ayn-ı hakikattir. Muâsîrîninden [çağdaşlarından] yalnız Şemsettin Sâmî Bey merhum bu hususlarda sahib-i tercüme ile mukayese edilebilir. Aralarında şu farklar vardır ki Sâmî Bey ciddî ve fennî şeyler yazar, halkın mahz-ı [sadece] istifadesini düşünür, hoşla gidip gitmeyeceğini düşünmez. Ahmed Midhat ise her şeyden karıştırmış ve tatlı tatlı okutur. Sâniyen Sâmî Bey merhumun çalışması gayetle muntazamdır; en mühim eseri olan Kamusu'l Â'lâmı aynı kalemle aynı kıt'ada kâğıtlara aynı miktarda yazılmak şartıyla hafta nihayetinde formayı yetiştirir idi. Ahmed Midhat ise bu derece mazbûtiyete [düzene] tâbi olamamıştır. Zira ne fitratı ne ihtiyacı ona müsait değil idi.

Ahmed Midhat erbab-ı ihtisastan [uzman] değildir yani hiçbir fende yed-i tûlâsı [geniş nüfuzu] vardır denilemez. Sâniyen bahs ve tahrir ettiği mesâili de hakkıyla ta'mika [derinleştirme] vakit bulamamış ve malûmatı sathî [yüzeysel] kalmıştır. Yazmak için yeni şeyler öğrenmeğe ihtiyaç görmekle bir yandan yazar ve bir yandan okur öğrenir; yazdıkça okur okudukça yazar idi. Bu faaliyet kendisinde matbuata sansürün dest-i gadri [zulüm eli] uzanincaya kadar bilâ-inkita [kesintisiz] devam etmiş ve hâsıl ettiği ihâtâyı [kapsam] külliye calib-i hayret [hayret çeken] bir mertebeye varmıştır. Ahmed Midhat bir recül-i siyasi de [siyaset adamı] değildir. Dâhilî ve hâricî siyasete dair evvel ve kaleme aldığı bentler ve makalelerde derin bir vukuf his olunmaz.

Öteden beri dûçar-ı muaheze [kınanan] olan ibn-i vaktâne [zamana uyan] bazı etvâr-ı [tavırları] muhîtin tesiratına ve zamanenin ilcaatına [zorlamalarına] atf olunmak muvafık-ı şân u insaf olur zannındayım. Bâhusus işbu etvârından [tavırlarından] hiçbir fert manen ve maddeten zarar dîde [zarar gören] olmamış eğer ondan bir leke kalmışsa sırf nefesine ait ve münhasır bulunmuştur. Vatandaşlarına ettiği hizmet ve bu hidemâttan istihsal olunan [elde edilen] menafi' ise hâric-i havza-i tarif ve tadattır [sayımı ve tanımı zordur]. Fezâilinden biri de çıkardığı gazetelerde şübban-ı [genç] erbab-ı kalemi daima alkışlayarak o yolda birçok adam yetişmesine hizmet etmesidir.

İlân-ı meşrutiyetten sonra Meclis-i Sıhhiye riyasetinden tekaüt [emekli] edildi. Lâkin muattal [işsiz] ve muk'ad [kötürüm] olmadı. Devr-i cedid henüz zinde ve tüvana [güçlü] olan fikir ve bünyesine yeniden yeniye saha-i cevelanlar [hareket sahaları] açtı. Herhangi işe çağırılrsa zamanında bir faide-i amme [kamu faydası] me'mul [ümit] etti mi koşa koşa gider ve dört el ile sarılır idi. Böylece Darülfünun hocalıklarından mâadâ [başka] bir çok meclis

ve cem'iyâyâta âzâ olduğu gibi Cemiyet-i Tadrîsiye-i İslâmîye âzâlığı ile Darüşşafaka'ya fiilen ve fahriyen [bedelsiz ve gönüllü] hizmeti cây-i şükran [teşekküre değer] idi. Cemiyet-i mezkûrenin meclis-i tadrîsi reisi bulunmak ve meclis akşamdan sonra haftada bir kere Darüşşafaka'da in'ikat etmek [toplanmak] hasebiyle hanesi Beykoz'da olmaktan nâşî [sebebiyle] o geceleri mektepte beytüteti ihtiyar eylemiş idi. İşte bu suretle Darüşşafaka'da ve şehri Muharrem'in 1331. Pazar gecesi (15 Kânun-u evvel 1328) itmam-ı vazife eyleyerek yatacağı sırada nisfi leyde [gece yarısı] hunnâk-ı sadrîden [göğüs iltihabı, kalp rahatsızlığı] dar-ı bekaya göçmüştür. Lafz-ı "gufrân" tarih-i vefatıdır.

Merhum müşarünileyh üşenmez ve usanmaz, ye's [ümitsizlik] ve fütur [bezginlik] nedir bilmez, her kârda müteşebbis ve tesis ettiği şeylerde müdür [idareci] ve müdebber [tedbirli] bir zat idi. Kibir ve gururdan muarra [arınmış], mütevazı, lâubâli [çekincesi olmayan] meşrepti. Bahis ve münakaşayı sever, hararetlenir, cidal [kavga] derecesine geldikte bile iddiasını müdafaa ve tavzihe [açıklamaya] uğraşır fakat âdab-ı münazaradan hiç ayrılmaz ve kolaylıkla ilzam olunamaz [yenilmez, susturulmaz] idi. Darülfünun derslerinden deruhte eylediği Tarih-i Edyan [dinler tarihi], Tarih-i Felsefe, Tarih-i Umumîyi suret-i ciddiyede tetebbu' edip [araştırıp] tahrir [yazmaya] ve neşretmeğe teşebbüs etmiş idi ki her yiğidin göze alacağı şeyler değildir.

Her gecesini bir işe tahsis eylediğini ve yalnız bir gecesi ailesiyle musâhabeye [görüşme ve sohbet] mahsus olduğunu söylerdi. Altmış beş yaşından sonra dahi bu merteye çalışıp didinmesine hayran olmamak gayri kâbil idi. Sırf kendi mahsul-ü sa'yi ile meydana çıkan ve çalışmak nasıl olacağına ve çalışmakla neler olacağına memleketimizde nümûne ittihâzına sezâ [örnek almaya değer] bulunan Ahmed Midhat merhum kalabalık bir ailenin başında eb-i müşfik [şefkatli baba] olmak için de misal gösterilebilir.

İşbu makale-i muhtasarda müverrih sıfatıyla hakkında bazı mertebe tenkidâta [eleştiriye] girilmiş ise de kendisini en ziyade takdir edenlerden biri olduğumu itiraf eder ve memleketimizde yüz kat fazla kusurlu ve daha az faydalı keşke birkaç Ahmed Midhat olsaydı tahassüriyle [özlem] izhâr-ı teessür [üzüntüyü beyan] eylerim. Cenab-ı hak garîk-i rahmet ve gufrân eyleye.

Abdurrahman Şeref

DERGİ VE MÜELLİFİ HAKKINDA

Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası:

II. Meşrutiyet döneminin beraberinde getirdiği yeni siyasî anlayışa uygun biçimde halka millî şuur aşılması, vatan sevgisi kazandırılması maksatlarıyla oluşturulan ve bu amaçlar doğrultusunda ilk olarak kâmil manada bir Osmanlı tarihinin kaleme alınması için Târîh-i Osmânî Heyeti kurulmuş, ardından Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'nın teklifi ve Sultan Mehmed Reşad'ın iradesiyle 14 Teşrînisânî 1325 (27 Kasım 1909) tarihinde Târîh-i Osmânî Encümeni teşekkül etmiştir (Özcan 2011: 83-86).

Encümenin kuruluşunu takiben yapılan ilk toplantıda *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası* adlı derginin yayın periyodu iki ayda bir olarak belirlenmiş ve seksen sayfalık bir hacimde olması kararlaştırılmıştır (Şeref 1327: 2). Mecmuanın yayın hayatına başlamasındaki amaç; Encümen'in asıl faaliyetlerinden olan kâmil bir Osmanlı

tarihinin metnine aynen giremeyecek olan fakat pek kıymetli inceleme ve muhakemeleri, vesikaları ve kitabe suretlerini, gerek Türkçe gerek diğer dillerde yazılmış olan fakat şimdiye kadar basılmayan/basılmayan risaleleri yayınlamak, tarihimizin anlaşılmasına ve anlatılmasına müsait bir zemin hazırlamak ve okumaya meraklı kimselerin bilgilerini ziyadeleştirme, ufuklarını genişletme ve zihinlerini açmaya, millî hissiyatı canlandırmaya hizmet etmektir (Şeref 1327: 3).

Elbette bu kadar kıymetli vazifenin bir ortak akıl, iş birliği, uyum ve ahenk ile olması halinde faydalı olacağı aksi halde faydasından ziyade tartışmaya mahal verebileceği bilindiği için toplantıda alınan kararlardan biri de mecmuanın içeriğinde her ne varsa hepsinin Târîh-i Osmânî Encümen'inde okunarak kabul edilmesi şartı konulmuştur. Ayrıca Osmanlı topraklarıyla ilgili her türlü malumat ve eserler, Osmanlı tarihinden önceki dönemlere ait olsa bile mecmuanın yayın kapsamına dâhil edilmiştir (Şeref 1327: 2). Mecmua sekiz yıl boyunca iki ayda bir ve 207x145 mm boyunda dört forma ve bir ek forma olarak düzenli bir şekilde çıkarılmış ve satış fiyatı uzun bir süre beş kuruş olarak belirlenmiş, daha sonraları ise onbeş kuruş ve otuz kuruş olarak değiştirilmiştir (Cunbur 1981: 46).

Mecmuanın yayını Birinci Dünya Savaşı yıllarında dahi aksamamış fakat Milli Mücadele döneminde ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılar ve Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla ortaya çıkan engellerden dolayı bir süre basımı ve yayını mümkün olmamıştır (Eldem 1928: 4). Mecmuanın 9. ve 10. seneleri 1921 yılında bir sayı olarak, 11, 12, 13. seneleri de 1923 yılında yine bir sayıda yayınlanmıştır.⁷ Bu yıldan sonra Târîh-i Osmânî Encümeni adını Türk Tarih Encümeni olarak değiştirmiş bu sebeple mecmuâ da bu yeni isimle yayın hayatına devam etmiştir.

Yayın dönemi boyunca mecmuada elli kadar müellifin kaleminden üçyüze yakın ilmî makale neşredilmiştir. Makale yazarlarının ekserisini encümenin âzâları oluşturmuştur. Arşiv vesikası belge yayımı olarak ilk defa Ahmed Refik tarafından gerçekleştirilen daha sonra bu tür çalışmalara örnek olan Ahmed Refik'in, *Memâlik-i Osmâniyye'de Demirbaş Şarl* ve *Memâlik-i Osmâniyye'de Kral Rakoczi ve Tevâbii 1109-1154* adlı eserleri İsveç İlimler Akademisi ve Macarlar tarafından takdir nişanları ile ödüllendirilmiş, ilk eser İsveç diline, ikincisi ise Macarca'ya çevrilmiştir. Ayrıca müellifin *Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı 961-1000* adlı eseri ise Almanca'ya çevrilmiştir (Özcan 2011: 83-86).

Encümen'in yayın politikasına göre sadece ilmi değeri olan makaleler yayınlamakla iktifa edilmemiş bunların haricinde tarihî yazar/içerik/mahiyet itibarıyla kıymetli eserleri de mecmuaya ilave olarak yayınlamışlardır. Bunlardan mühim olan bir kısmını dergi numara sırasına göre şöyle sıralayabiliriz; birinci sayıda *Tarih-i Cami-i Şerif Nur-u Osmanî*, ikinci sayıda Fatih Sultan Mehmet'in *Kanunname-i Ali Osmani'si*, Kanuni Sultan Süleyman'ın *Kanunname-i Ali Osmani'si*, Naci Zade'nin *İstanbul Fetihname'si*, Refi' Efendi'nin *İran Sefaretname'si*, üçüncü sayıda *Vakıat-ı Sultan Cem*, dördüncü sayıda Koca Sekban Başı'nın *Hülasat-ül Kelam Fi Redd-il Avam'ı*, altıncı

⁷ Mecmuanın 9. ve 10. Senelerinin yayınlandığı mecmua bu yıllarda çıkması gereken mecmuaların numaraları 48. Sayının üstüne eklenerek 49. Sayı aynı zamanda 62 numarasıyla verilmiş. Daha sonra 11, 12, 13. senelerin sayıları da bu defa 63. sayı aynı zamanda 77 numarasıyla verilmiştir. Fakat 78. sayıda encümen isim değişikliğine gitmiş ve mecmuanın diğer sayıları Türk Tarih Encümeni Mecmuası adıyla yayınlanmıştır.

sayıda Esseyid Ali Efendi'nin *Paris Sefaretname'si*, onikinci sayıda ise , Tursun Bey'in *Tarih-i Ebü'l Feth'i* ve Kritovulos'un eseri olan *Tarih-i Sultan Mehmet Han Sanî* ilave baskı olarak yayınlanmıştır.

Zikredilenler haricinde ise *Şehzade Halil Efendi'nin Sergüzeşti*, *Anadolu Beyliklerinin Ortaya Çıkışı*, *Topkapı Sarayı Hümayunu*, *Alemdar Mustafa Paşa*, *Humbaracıbaşı Ahmet Paşa*, *Özdemiroğlu Osman Paşa*, *Sumatra Seferi*, Üçüncü Ahmed devrine dair *Madam Montagut'un Mektupları*, *Eretna Devleti*, *Kadı Burhaneddin Ahmed*, *Anadolu'da İslâmî Kitabeler*, *Hasankeyf Eyyûbiye Hükümeti*, *Celalettin Mengüberti*, *Maraş ve Elbistan'da Dulkadiroğulları*, *Sikkeler* ile İstanbul'daki su ve yiyecek kıtlığı gibi sosyal olaylar ve vefat eden Encümen âzâlarına dair biyografik çalışmalar gibi daha birçok konu ile ilgili makaleler pek çok sayıda yazı dizileri halinde yayınlanmıştır.

Makalemizin müellifi Abdurrahman Şeref Efendi başta olmak üzere Halil Edhem Bey, Mehmet Arif Bey, Necip Asım Bey, Safvet Bey, Musa Kazım Efendi, Ahmet Tevhit Bey gibi dönemin öncü isimleri mecmuada en çok makalesi bulunan kişiler olarak sıralanabilir.

Abdurrahman Şeref Efendi (1853 – 1925):

Osmanlı Devleti'nin son resmî vakanüvisi olan Abdurrahman Şeref Efendi 1853 yılının Ağustos ayında İstanbul'un Tophane semtinin Otakçılar mevkiinde dünyaya gelmiştir (Kodaman vd. 1996: 18). Tıpkı dedesi gibi asker kökenli olan babası Hasan Efendi, Tophane-i Amire'nin muhasebe kâtiplerinden olup annesi Şevket Fezâ hanımdır. Ailenin menşei ise Safranbolu'ya dayanır (Demiryürek 2003: 15).

Abdurrahman Şeref Efendi ilk dersini mahallenin imamı olan Hafız Mehmet Efendi'den almış, akabinde sıbyan mektebinde tahsiline başlamıştır. Sonrasında sırasıyla Eyüp'te bulunan Hazret-i Hâlit Mekteb-i Rüştîyesini ikmal etmiş ve bugünkü ismi Galatasaray Lisesi olan Mekteb-i Sultânî'den şehâdetnâmesini alarak mezun olmuştur.

Mezuniyeti sonrasında Mahrec-i Aklâm-ı Şahane, Mekteb-i Sultânî ve Darü'l-Muallimîn'de tarih-coğrafya öğretmenliği, Mekteb-i Mülkiye'de ise müdürlük vazifeleri yapmıştır (Demiryürek 2009: 17; Özcan 1988: 175). Gerek bu vazifeleri esnasında gerekse daha sonrasında Defter-i Hakânî Nezâretine baktığı, Meclis-i A'yân Azâlığında bulunduğu ve iki kez Maârif Nâzırı olarak atandığı bilinmektedir. Yine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Reisliği, Şûrâ-yı Devlet Reisliği, Tarîh-i Osmânî Encümeni Reisliği, Posta ve Telgraf Nezâreti Vekaleti ile Evkâf Nâzırlığı vazifelerinde de bulunmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ikinci seçim döneminde İstanbul Mebûsu olmuş ve en yaşlı üye sıfatıyla Meclis Başkanı olarak açılışı yapmıştır (Kodaman vd. 1996: 18). 1925 yılında Ankara'da vefat eden Abdurrahman Şeref Efendi, hayatı boyunca birçok unvan, nişan ve madalya ile taltif edilmiştir. Uhdesindeki vazifeleri hakkıyla yerine getirmiş böylece Osmanlı Devletinin son resmî vakanüvisi olmak yanında, tarihçi, eğitimci, milletvekili ve Tarîh-i Osmanî Encümeni Reisliği yapmış biri olarak Abdurrahman Şeref Efendi sadece Tarih-i Osmanî Encümeni riyasetinde olmasından dolayı değil, diğer kimlikleriyle de Türk tarihinde önemli yer teşkil etmiş bir şahsiyettir.

Abdurrahman Şeref Efendi Tanzimat Fermanı'dan sonra Islahat Fermanı'ndan önce doğmuştur. Böylece hem Meşrutiyeti hem Cumhuriyeti yaşamış, sürece damga vuran mühim hadiselerle tanıklık etmiş, bazı mühim

olayların bizzat içinde yer almış, en önemlisi tüm bu cereyanı tarihçi titizliği ve eğitimci hassasiyeti ile sonraki nesillerin istifadesi için kaleme almıştır. Tüm bu özelliklerinin yanı sıra hatırı sayılır bir tercüme-i hâl / biyografi yazarıdır. Zira Biyografi de bir tarih türü, bir açıklama usûlü, küllî tarihin bir parçasıdır (Halkın 1989: 55). Kendi ifadesi ile, *Tarih bizi maziden, ecdâd ve eslâfımızdan ve terâcim-i küberâdan haberdar eyleyerek kuvve-i hafızamızı ihkâm eder* (Şeref 1316: 69). Müellifin 1909-1922 arasında yazdığı hâl tercümesi makaleleri Sabah, Vakit, Servet-i Fünûn, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası ve Düşünce Mecmuası gibi dönemin önemli basın-yayın organlarında yayınlanmış, daha sonra 1923 yılında *Musahabe-i Tarihiye* adıyla kitap olarak basılmıştır.

Abdurrahman Şeref Efendiye ait diğer eserler *Tarih-i Osmanî, Târîh-i Devlet-i Osmâniyye, Fezleke-i Târîh-i Düvel-i İslâmiyye, Fezleke-i Tarih-i Devlet-i Osmâniyye, Târîh-i Asr-ı Hâzır, Harb-i Hâzırın Menşei, Coğrafya-i Umumi, Coğrafya-yı Umrani, Zübdetü'l-Kısas, İlm-i Ahlâk* şeklinde sıralanabilir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son resmi vakanüvisi Abdurrahman Şeref Efendi'nin, kendisinin de görevli bulunduğu Târîh-i Osmânî Encümeni âzâlarından Ahmed Midhat Efendi'nin vefatı dolayısı ile gerek tarihe kayıt düşmek, gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak gerekse teşrik-i mesâide bulunduğu arkadaşına ve bir ilim adamına vefası gereği kaleme aldığı biyografik çalışma birçok açıdan önemlidir.

Öncelikle Abdurrahman Şeref Efendi her yönü ile incelenmeye değer kıymetli bir idareci, siyasetçi ve bürokrat, nevi şahsına münhasır bir biyografi yazarı, ideal sahibi münevver bir eğitimci ve gayretli bir müverrihtir. Yaşadığı dönem, içinde bulunduğu yahut tanıklık ettiği tarihî olaylar ve bu olaylar karşısındaki duruşu ile günümüzde özellikle devlet kademelerinde ehliyet ve liyakat sahibi zevâta duyulan ihtiyaca binaen Abdurrahman Şeref Efendi gibi şahsiyetlerin sık sık hatırlanması gerekmektedir.

Biyografinin neşredildiği Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası ise kuruluşundan günümüze resmi tarih yazıcılığı ve genel Osmanlı/Türk tarihine kaynaklık edecek vesikaların her türlü kaynaktan, keşfinden neşrine kadar sorumlu olan bir teşkilatın yayın organıdır. Zira bugün halen aktif olan ve yararlı çalışmaları ile otorite kabul edilen Türk Tarih Kurumu'nun 1931 tarihli kuruluşuna kadar bu vazifesi sırasıyla Târîh-i Osmânî Encümeni ve Cumhuriyet'in kuruluşu esnasında Türk Tarih Encümeni tarafından icra edilmiştir. Bu itibarla tarihi önemi ve yayın geleneği olan bir kaynaktır.

Makalede biyografisi detaylı olarak yazılan Ahmed Midhat Efendi, kendisine has edebî, siyasî, idarî yönleri bulunan, üzerine çok şey söylenmiş halen söylenen ve muhakkak gelecek zamanda da söylenecek olan mühim bir şahsiyettir. Ancak bunların pek çoğu, onu uzaktan tanımanın yahut eserlerini incelemenin verdiği bilgilerle donatılmıştır. Abdurrahman Şeref Efendi ise onu şahsen tanıyor, ailesine dair görgüye dayalı bilgisi mevcut ve eserleri hususunda ise gerek tarihçi gerek eğitimci gerekse müdakkik bir okur nazarı ile incelemelerde bulunabilmektedir. Bu itibarla ayrıca bir önemi bulunduğu aşikardır. Ayrıca biyografi sadece bir kişinin tercüme-i hâli değil yaşanan bir devrin panoraması, akıcı sürecin kalıcı bir resmidir. Abdurrahman Şeref Efendi'nin (1316:

69) kendi tabiri ile “Tarih bizi maziden, ecdâd ve eslâfımızdan ve terâcim-i küberâdan haberdar eyleyerek kuvve-i hafızamızı ihkâm eder.”

Son olarak çalışmamızın konusu biyografinin bir hususiyeti de müellif tarafından sadece müteveffanın iyi yönlerini zikretmek ile hayalî bir güzelleme yapılmamış, aksine tamda kendisine yakışır bir şekilde insan olmanın beraberinde getirdiği tüm hususiyetleri eksiği, kusuru ve yanlışıyla dile getirmiş gerek gördüğünde tenkit ederek gerek gördüğünde takdir ederek gerçeklikten ödün vermemiştir. Abdurrahman Şeref Efendi yine kendi ifadeleri ile biyografinin sonunda bizlere şöyle der; *İşbu makale-i muhtasarada müverrih sıfatıyla hakkında bazı mertebe tenkidata girilmiş ise de kendisini en ziyade takdir edenlerden biri olduğumu itiraf eder ve memleketimizde yüz kat fazla kusurlu ve daha az faydalı keşke birkaç Ahmed Midhat olsaydı tahassürüyle izhar-ı teessür eyleyirim.*

KAYNAKÇA

- Cunbur, Müjgân (1981). “Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası”. *Türk Ansiklopedisi*. C. 30. Ankara: Milli Eğitim Basımevi. 46.
- Demiryürek, Mehmet (2003). *Tanzimattan Cumhuriyete Bir Osmanlı Aydını Abdurrahman Şeref Bey (1853-1925)*. Ankara: Phoneix Yayınları.
- Demiryürek, Mehmet (2009). *Son Vakanüvis Abdurrahman Şeref Efendi ile Osmanlı Tarihi Sohbetleri*. İstanbul: Akademik Kitaplar Yayınları.
- Eldem, Halil Edhem (1928). “*Fihrist-i Umumî*”. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Halkin, Leon Ernest (1989). *Tarih Tenkidinin Unsurları*. Çev. Bahaeddin Yediyıldız. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kodaman, Bayram ve Mehmet Ali Ünal (1996). *Son Vakanüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi II. Meşrutiyet Olayları (1908-1909)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özcan, Abdülkadir (1988). “Abdurrahman Şeref”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 1. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 175.
- Özcan, Abdülkadir (2011) “Târîh-i Osmânî Encümeni”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 40. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 83-86.
- Şeref, Abdurrahman (1316). *İlm-i Ahlâk*. İstanbul: Darü't-Tibaati'l Amire.
- Şeref, Abdurrahman (1327). “İfade-i Meram”. *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*. 1: 9-19.